

GLAVA ZA GLAVO NAJHITREJŠE PRAVO

Malefične svoboščine Ljubljančanov 1514 / Deren von Laibach Malefitz Freyhaittn. *Ljubljanski kazenski sodni red*. Ur. Nataša Budna Kodrič (et alii). Gradivo in razprave 25 / Zgodovinski arhiv Ljubljana. Ljubljana, Graz 2004. 219 strani.

Zgodovinskemu arhivu Ljubljana je v že uveljavljeni zbirki *Gradivo in razprave* spet uspelo spraviti med bralce biser iz svojih fondov in zbirk. Tokrat so v sodelovanju z zunanjimi sodelavci (Gernotom Kocherjem in Markusom Steppanom z graške Univerze Karla in Franca ter Božom Otorepcem, Borisom Golcem (ZRC SAZU in FF), Jelko Melik (ARS) in Markom Kambičem (PF Univerze v Ljubljani)) pripravili izdajo malefičnih svoboščin Ljubljančanov, s katerimi jim je cesar Maksimilijan I. 20. avgusta 1514 podelil pravico do samostojnega izvrševanja krvnega sodstva, s čimer je Ljubljana dobila značaj privilegiranega deželskega sodišča.

Impozantno izdajo uvaja faksimile kazenskega sodnega reda, bralcu z manj izkušnjami in volje do spopadanja s sicer lepo berljivo pisavo, pa je na voljo tudi skrbna transkripcija (delo Boža Otorepca) in dovolj sočen in zanimiv prevod, za katerega je poskrbel Marko Kambič.

Obsežen spretni korpus h kritični izdaji začenja prispevek Gernota Kocherja *Zakonodajni okvir ljubljanskih malefičnih svoboščin iz leta 1514*, v katerem avtor ljubljanske malefične svoboščine postavlja v njihov »kraj in čas«, dotakne pa se tudi geneze tovrstnih aktov, ki so se iz zelo sumaričnih in ohlapnih zapisov, kakršni so bili v začetku, do 2. polovice 15. stoletja, ko so v njih začeli izraziteje posegati deželni knezi, razvili v zelo »sodobna« in včasih presenetljivo podrobna besedila. Vladar oziroma deželni knez je pri tem razvoju vsekakor sledil svojim interesom, saj se je zavzemal za poddržavljenje kazenskega sodstva, kar je razumel kot del svoje skrbi za zagotavljanje miru.

Markus Steppan (*Sistem kaznovanja v ljubljanskih malefičnih svoboščinah iz leta 1514*) ljubljanske malefične svoboščine primerja s sorodnimi pravnimi akti – kazenskim sodnim redom (KSR) za Tirolsko (1499), KSR za Radolfszell (1507), KSR za hamberško škofijo (1507), KSR za

Avstrijo pod Anizo (1514), KSR za Brandenburg (1516), dvema osnutkoma Caroline (iz 1521 in 1529) ter najstarejšo izdajo tega KSR cesarja Karla V. iz leta 1533. Posveti se primerjavi kaznovanja umora, izdaje, ropa, tatvine iz cerkve, požiga, bigamije, poneverbe, posilstva, krivoprisežništva, preloma prisege, detomora, preloma obljubljenega miru, samomora, goljufije, tatvine, nedovoljene poroke, bogokletja, fajde in prekupčevanja, opozori pa tudi na možnost sojenja po analogiji ter pridobitve pravnih mnenj. Steppan ugotavlja, da se ljubljanske malefične svoboščine tesno navezujejo na KSR za Tirolsko in Radolfszell, čeprav vsebujejo tudi določila (vračilo ukradenege), značilna za precej poznejšo zakonodajo.

Boris Golec je v svoji raziskavi (*Ljubljanski malefični red iz leta 1514 v sodni praksi*) pobrskal po virih in skušal ugotoviti, kako so se določila tega akta uporabljala v resničnem življenju, pri tem pa se je oprl na sodne protokole mesta Ljubljana, ki pa so se glede obravnav malefičnih zadev izkazali za zelo molčeče (glavnina zapisov s sodno tematiko je bila žal vezana na civilnopravne in manjše kazenske zadeve, ki nas v tem kontekstu ne zanimajo), maloštevilni malefični procesi pa so se v njih ohranili skorajda »po pomoti« ali pa kot procesi v prvi fazi, ko se sodnik še ni odločil, ali sploh gre za malefično zadevo. Golec je zaradi podatkovne suše, nastale z izginotjem (verjetno »škartiranjem«) malefičnih knjig posegel tudi po letnih knjigah mestnih komornikov med letoma 1581 in 1775 ter s pomočjo zapisov o izdatkih za rablje in specifikacij njihovih »storitev« zvitno prišel do zelenih podatkov. Najpomembnejša ugotovitev razprave je tako dejstvo, da je malefični red »prisilil« Ljubljančane (sodnika) v urejeno poslovanje in vodenje sodnih zadev po z malefičnim redom dokaj podrobno predpisani proceduri, čeprav je bila Carolina glede kategorizacije in sankcioniranja kaznivih dejanj preciznejša in so jo pri izreku sodb pogostejše uporabljali.

Marko Kambič v svojem prispevku *Razvoj kazenskega prava na Slovenskem do leta 1848* podaja izčrpen pregled zapisanega in nezapisanega prava od »pradružbe« slovenskih prednikov do meščanske revolucije 1848, ki jo jemljemo kot začetek modernizacije družbe in prava. Avtor v svojem tekstu opozarja na prehod kaznovanja iz sfere (osebne in rodovne) maščevanja do strogo monopolizirane »poprave« storjene krivice, za katero poskrbi oblast, ter na deklarirano neenakost pred zakonom glede na družbeni po-

ložaj, ustavi pa se tudi pri nekaterih slovenskih posebnostih – veči (pojezdi) in izvajanju gorskega prava.

Smiselno nadaljevanje Kambičeve razprave je prispevek Jelke Melik *Razvoj kazenskega prava na Slovenskem od 1848 do danes*. V njem avtorica opisuje razvoj kazenskega prava in njegovo modernizacijo v skladu z nastankom porevolucijskih »pravnih« držav, ki so delovanje upravnih in pravosodnih organov opirale na zakon(e), življenje družbe (države) pa na njegovo najvišjo obliko – ustavo. Zanimiv in potreben je pregled značilnosti kazenskih zakonikov in postopnikov, ki so veljali na našem ozemlju od leta 1803 do danes, pisanje o zakonih pa avtorica dopolni z beležkami o zgodovinskem ozadju in okoliščinah njihovega nastanka.

Zgodovinski arhiv Ljubljana je z izdajo malefičnih svoboščin opravil zahtevno in potrebno delo, ki bo služilo širokemu občinstvu. Bralci se bodo lahko »iz oči v oči« srečali z dragocenostjo, ki je doslej spregovorila le poklicanim, ravno prav izčrpni, tekoče pisani in zanimivi »spremniki« teksti pa jih bodo kot nevsiljivi vodniki vodili in poučevali o davno minulemu času in ljudeh, ki jim je ta dokument krojil usodo.

Aleksander Žižek

SLOVAŠKA ZGODOVINA NA NOV NAČIN

Dušan Škvarna, *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraní národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2004, 129 strani.

Konec 18. stoletja je evropski stanovski družbeni sistem radikalno zamenjal svojo podobo in v stoletju meščanstva kulminiral v nastanku modernih narodov in držav ter nacionalne identitete. Vendar začetki spreminjanja etnične pripadnosti v moderne narode segajo že v sredo 18. stoletja. Pri tem so bili pomembni razni miti, legende, stereotipi, odnos vladne politike do ljudstva, še posebej pa narodni simboli. S simboli, ki so postopoma pridobivali predstavnisko in predvsem narodno vlogo, so se ljudje identifi-

cirali in se kasneje začeli povezovati v (marsikje nedržavno) kulturno celoto. Simboli so bili sad notranjih in zunanjih, sodobnih in zgodovinskih momentov. Vendar pa narodni simboli niso bili zgolj zastava, himna in nacionalne barve. K nacionalnim simbolom so spadali še različni predmeti, osebe in dogodki, s katerimi se je narod mogel identificirati. Junaki, ki kronološko nika- kor niso spadali v pojem *narod*, so z nacionalnim razvojem tako dobili pridih narodnega junaka. Na drugi strani je imela nacionalni simbol reka ali gorovje, ki je povezovalo razne narode, in podobno.

Primer, v katerem so se narodi v 19. stoletju preobrazili v sprva kulturne in kasneje v politične narode, je bila mnogonacionalna tvorba Avstrija, v kateri je avtor študije *Začiatky moderných slovenských symbolov* dr. Dušan Škvarna, profesor na fakulteti humanističnih znanosti Univerze Mateja Bela v Banski Bistrici, izpostavil razvoj slovaške narodne identitete od konca 18. do srede 19. stoletja.

Izrazitejša nacionalizacija življenja se je začela kazati v zadnjih dveh desetletjih 18. in v prvem desetletju 19. stoletja, nacionalni simboli pa so bili še zelo skromni. Predvsem so se tedaj kot simboli pojavljali Ogrska, kamor je spadalo slovaško ozemlje, cerkveno življenje in Velika Moravska kot starejša zgodovina »Slovakov«. Prvi ogrski kralj Štefan je pri Slovakihi odigral precejšnjo vlogo, saj je kot srednjeveški vladar omogočal enakopravnost ogrskih narodov, česar za obdobje po vzniku nacionalnih idej ne moremo trditi. V prizadevanjih po izgradnji lastnega zgodovinskega spomina so se Slovaki začeli opirati na svetnika Cirila in Metoda, ki sta v slovanskem svetu veljala za glavna oznanjevalca krščanstva. Prav tako je kot simbol veljala Velika Moravska, ki je imela predvsem politični predznak s svojimi vladarji, bitkami in tudi v povezavi s solunskima bratoma.

V dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja se je situacija že precej spremenila. Predvsem so na to vplivali postopna madžarizacija Ogrske, postopno nastajanje slovaške vzajemnosti in nemška romantika, ki je pod Herderjevimi vplivi podajala koncepte modernih etničnih narodov. V tem obdobju sta cirilmetodovska in velikomoravska simbolika dobili trajno mesto v družbi. Vse bolj pa je na pomenu izgubljala Ogrska, ki je v očeh Slovakov predstavljala vir narodne katastrofe, ki so jo primerjali s tragedijo Čehov na Beli gori,